

КААПЕРАТЫЎНАЕ НАВУЧАННЕ ЯК СРОДАК ПАВЫШЭННЯ ЭФЕКТЫЎНАСЦІ СУЧАСНАГА ЁРОКА ЛІТАРАТУРЫ

Н. А. Кухарава
БДПУ (Мінск)

Нав. кіраўн. – А. І. Лугоўскі, канд. педагаг. навук, дац.

Анатацыя. У артыкуле разглядаюцца праблемы сучаснага ўрока літаратуры. Паказваецца характар уплыву кааператыўнага навучання на паспяховасць працэсу навучання літаратуры, разглядаюцца яго асноўныя прынцыпы.

Ключавыя словы: урок літаратуры; сучасны вучань; кааператыўнае навучанне; прынцыпы кааператыўнага навучання.

Змены ў сучасным адукацыйным асяроддзі ўносяць свае карэктывы ў працэс навучання літаратуры. Бясспрэчна, што любы ўрок – гэта складаная з’ява, дынамічная, жывая, непаўторная, якая тонка рэагуе на ўсе “гукі” часу. Сённяшні ўрок літаратуры ўціснуты ў шэраг супярэчнасцяў. З аднаго боку – узмацненне працэсаў узаемадзеяння прынцыпаў, уяўленняў, шматлікіх карцін рэальнасці, якія дзейнічаюць у розных навук, прыярытэт метаў у адукацыі, націск розных адукацыйных стратэгий, з другога – небяспека раздраблення прадмета літаратуры; з аднаго боку – сучасны школьнік са змененым тыпам светаўспрымання, з другога – старыя спосабы і метады навучання, сістэма адукацыі, якая абмежавана састарэлымі мадэлямі. Тое, што адбылося змены ў каштоўнасных арыентацыях, многіх прынцыпах і нормах паводзін падлеткаў, у іх матывацыйнай, эмацыянальна-валявой сферы, узроставай стратыфікацыі, ужо не выклікае ніякіх сумненняў. Сучасны школьнік ужо абсалютна іншы, чым дваццаць год таму.

Аднак маса назапашанага вопыту ў літаратуры і культуры настолькі вялікая, што аказваецца для школьніка проста непасільнай. Маштаб пазнавальнага аспекту ўрока літаратуры сёння велізарны. А калі настаўнік стараецца даць як мага больш, то дзіця, губляючыся ў “сетках культуры”, адчужаецца ад гэтага аб’ёму. Веды становяцца мёртвымі. Калі вучань атрымлівае вельмі шмат інфармацыі, то наступае інфармацыйная перагрузка, якая негатыўна сказваецца на яго здольнасці ўспрымаць і засвойваць веды. Інфармацыйная перагрузка зніжае ўзровень матывацыі. Акрамя таго, сучасны школьнік – “лічбавы”, ён зусім па-іншаму адбірае і апрацоўвае інфармацыю. Ён не можа сёння канспектаваць тэкст услед за аўтарам ці настаўнікам радок за радком або павольна чытаць кнігу “ад... і да...”, як гэта рабілі бацькі, якія карысталіся абмежаваным дыяпазонам інфармацыі. Развіццё сеціва прывяло да таго, што “дзеці сеціўнага розуму” валодаюць ужо нелінейным успрыманнем.

Сёння настаўніку літаратуры трэба зразумець, што больш значным, чым перадача вялікага масіву літаратуры, з’яўляецца сам спосаб перадачы ці падачы, сітуацыя, праз якую падлетак можа зайсці ў гэтую глыбіню і нешта для сябе ўзяць. Бессэнсоўная справа – гнацца за аб’ёмам, строга прытрымлівацца храналогіі ў вывучэнні літаратурнага матэрыялу. Лепш за ўсё ненадакучліва, але прадумана

“падкідаць” вучню штосьці з розных эпох, жанраў, стыляў, імёнаў, з’яў, увязаць усё гэта з мастацкім тэкстам і жыццём. Матэрыял будзе лепш засвойвацца, калі настаўнік зможа карыстацца інструментарыем устанаўлення сэнсавых сувязей у свядомасці таго, хто ўспрымае. Асабліва гэта трэба рабіць пры вывучэнні складаных і аб’ёмных тэм, такіх, як аглядавае вывучэнне матэрыялу, вывучэнне біяграфіі пісьменніка, вывучэнне тэорыі літаратуры.

Пераход на рынковыя ўмовы ў эканоміцы ў 90-я гады ХХ ст. абумовіў папулярнасць педагогічных падыходаў, цэнтральным элементам якіх з’яўляецца ідэя канкурэнтназдольнасці асобы. Гэта часткова магчыма растлумачыць тым, што савецкая тэорыя выхавання ў калектыве і праз калектыву настолькі нівеліравала асобу, што неабходнасць выхавання канкурэнтназдольнай асобы ўспрымалася як вызваленне, як вяртанне да гуманістычных ідэалаў, як выражэнне сутнасці асобасна-арыентаванай парадыгмы ў педагогіцы.

Аднак у сваім імкненні да свабоды і незалежнасці, да прызнання каштоўнасці асобы і недапушчальнасці безумоўнага прыярытэту калектыву над ёю былі не заўважаны падмены паняццяў: свабодныя і незалежныя асобы ўсё часцей сталі разглядацца ў кантэксце канкурэнтнай барацьбы за свой індывідуальны поспех.

На пэўным этапе такі падыход адыграў сваю пазітыўную ролю. Ды і наўрад ці ён калі-небудзь сыйдзе са сцэны, бо ў яго аснове ляжыць тэорыя індывідуалізму. А індывідуалізм і “разумны эгаізм” чалавека разглядаецца ў многіх філасофскіх сістэмах як “праяўленне волі да жыцця” (Гельвецый, Гольбах, Фейербах, Чарнышэўскі, Шапенгаўэр), як “мера свабоды і паўнаты самавыражэння”, як “рэакцыя на стандартызацыю і абязлічванне, пратэст супраць таталітарных рэжымаў, прагматычнага і ўтылітарнага падыходу да чалавека” [2].

Пытанне ў тым, у якіх адносінах паміж сабою асобы і перавага якой формы ўзаемадзеяння паміж імі – форма спаборніцтва (канкурэнтнай) ці кааператыўнай (супрацоўніцтва) – з’яўляецца адэкватнай сучаснаму этапу грамадскага развіцця.

Д. Джонсан і Г. Джонсан правялі даследаванне з мэтай выяўлення характару ўплыву кааператыўнага, канкурэнтнага ці індывідуалістычнага падыходаў да арганізацыі працэсу навучання ў каледжах на акадэмічны поспех, на якасць міжасобасных адносін і псіхалагічную адаптацыю. Па іх дадзеных кааператыўнае навучанне аказалася бяспрэчным лідарам.

Згодна з атрыманымі вынікамі, кааператыўнае навучанне спрыяе больш высокім індывідуальным дасягненням у навучанні, яно стымулюе пазітыўныя міжасобасныя адносіны, паляпшае якасць сацыяльнай адаптацыі. І, нарэшце, кааператыўнае навучанне палягчае псіхалагічную адаптацыю навучэнцаў у навучальнай установе, спрыяе павышэнню самаацэнкі і развіццю ўласнай годнасці. Узаемадзеянне забяспечвае змену перспектывы разгляду праблем, ва ўзаемадзеянні адбываюцца “карысныя канфлікты”, якія стымулююць перспектывнае мысленне і кагнітыўнае развіццё.

Тэхналогія навучання ў супрацініцтве прадугледжвае такі тып узаемадзеяння, пры якім форма міжсуб’ектнай актыўнасці характарызуецца

ўсведамленнем узаемадзейнымі бакамі адзінай мэты і наяўнасцю схільнасці да яе дасягнення сумеснымі намаганнямі, пры ўзнікненні якой умовай поспеху кожнага з'яўляецца поспех астатніх. Акрамя таго, высокі ўзровень развіцця супрацоўніцтва, як адзначае Т. А. Рунова, характарызуецца значнай асобаснай патрэбай і ўласнай ініцыятывай вучня, максімальнай узгодненасцю сумесных дзеянняў, свабодным валоданнем навыкамі рэфлексіўна-змястовага аналізу, развітай здольнасцю ўтрымліваць і ўзгадняць некалькі пазіцый, высокай ступенню прадуктыўнасці сумеснай дзейнасці і раўнапраўнымі зносінамі, поўнай адпаведнасцю зместу ўзаемадзеяння агульнай задачы дзейнасці, максімальнай ступенню адвольнасці дзеянняў, развітым уменнем самастойна крытычна мысліць [3].

Ідэя кааператыўнага навучання мае мноства мадэфікацый, яе элементы выкарыстоўваюцца ў розных канцэпцыях і тэхналогіях. Яны ляжыць у аснове праблемнага навучання, педагогікі супрацоўніцтва, праектнай тэхналогіі. Таму важна спыніцца на прынцыпах, якія ляжаць у аснове канцэпцыі кааператыўнага навучання. Іх разуменне забяспечвае настаўніку пэўную метадычную свабоду. Каб адбылася сапраўдная кааперацыя, неабходны адпаведныя перадумовы. Такімі з'яўляюцца наступныя ўзаемазвязаныя элементы, якія адначасова выступаюць у якасці асноўных прынцыпаў кааператыўнага навучання.

- *Пазітыўная ўзаемазалежнасць*: неабходна так будаваць заняткі, каб кожны навучэнец адчуваў адказнасць за калектыўны вынік, быў зацікаўлены ў тым, каб кожны ўдзельнік групы засвоіў вучэбны матэрыял. Для гэтага выкарыстоўваюцца розныя тэхнікі: выстаўленне агульнай адзнакі, падзел матэрыялу паміж членамі групы, увядзенне дадатковых роляў і іншыя. Для стварэння адпаведнага клімату патрабуецца высокі прафесіяналізм настаўніка. Недапушчальна, каб вучні ўбачылі ў групавой рабоце толькі перашкоду для дасягнення высокіх вынікаў і атрымання вышэйшай адзнакі.
- *Індыўідуальная адказнасць*: пазітыўная ўзаемазалежнасць не павінна азначаць, што нехта ў групе стане пастаянным “нахлебнікам”. Кожны член групы ўносіць свой пасільны ўклад у групавы вынік. Гэта дасягаецца індыўідуальным тэсціраваннем і ацэньваннем, наяўнасцю абавязковага індыўідуальнага задання, дакументаваннем настаўнікам укладу кожнага ўдзельніка.
- *Стымулюе ўзаемадзеянне*: настаўнік так выбудоўвае камунікацыю ў групе, каб вучні вучыліся падтрымліваць адзін аднаго.
- *Сацыяльная кампетэнцыя*: задача выкладчыка навучыць сваіх вучняў узаемадзейнічаць, пры гэтым размова ідзе і пра ўнутрыасобасныя аспекты, і пра групавыя. Гэтакім трэба вучыць мэтанакіравана, як і акадэмічным навыкам.
- *Наяўнасць дастатковага часу для калектыўнай работы*: спачатку групавое выкананне заданняў займае больш часу. Паступова вучні

Ўдасканалваюць калектыўныя працэдуры, адмаўляючыся ад менш эфектыўных [1].

Такім чынам, навучальнае ўзаемадзеянне, якое праяўляецца ў супрацоўніцтве як форме сумеснай, скіраванай на дасягненні агульнага выніку педагагічнага ўзаемадзеяння, з'яўляецца двухбаковым працэсам. Ён складаецца з выкладання і навучання, характарызуецца актыўнасцю, асэнсаванасцю, мэтакіраванасцю ўзаемных дзеянняў абодвух бакоў – настаўніка і вучняў – якія выступаюць у пазіцыі суб'ектаў навучальнага супрацоўніцтва. Кааператыўнае навучанне з'яўляецца эфектыўным сродкам для засваення навучальнага матэрыялу, а таксама ўплывае на сацыяльнае развіццё і міжасобасныя зносіны навучэнцаў, спрыяе паўнавартаснаму фарміраванню індывідуальных вучэбных дзеянняў у адзінстве ўсіх іх кампанентаў у ходзе калектыўна-размеркаванай навучальнай дзейнасці.

Літаратура

1. Джонсон, Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Д. Джонсон, Р. Джонсон, Э. Джонсон-Холубек. – М. : Экспресс-школа, 2001. – 256 с.
2. Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_new_philosophy/. – Дата доступа: 13.02.2017.
3. Рунова, Т. А. Развитие учебного сотрудничества младших школьников со сверстниками и учителем в условиях формального и неформального общения : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. А. Рунова. – Нижний Новгород, 2004.